

K osmdesátým narozeninám paleontologa a ochránce přírody Ivana Kolebavy

Vojtěch Turek

Národní muzeum, Cirkusová 1740, 193 00 Praha 9; vojtech_turek@nm.cz

Turek V., 2017: K osmdesátým narozeninám paleontologa a ochránce přírody Ivana Kolebavy. – Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series 186: 143–148.

Na sklonku minulého roku oslavil 80. narozeniny p. Ivan Kolebaba, kamarád, obětavý ochránce přírody, nadaný kreslíř a paleontolog. Poprvé jsme se setkali v roce 1970 v Praze na Spořilově, v bytě Zdeňka V. Špinara, profesora paleontologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Probírali jsme se tehdy kresbami kostí fosilních obratlovců, které Ivan pro pana profesora zhotovoval. O pár let později, když jsem byl již zaměstnán v Národním muzeu, jsme se začali vídat častěji. Ivan, zapálený pro vědu, mne zde pravidelně navštěvoval se svými nálezy fosilií a naše spolupráce se stávala těsnější. Tak jsem si postupně doplňoval obrázek o tomto nenápadném, skromném člověku s pevným charakterem, o jeho kreslířských i technických schopnostech, zaujetí přírodou živou i neživou, jeho terénních aktivitách i společenské angažovanosti, zejména pokud jde o ochranu přírody.

Ivanův otec přišel do Čech z Bukoviny na Ukrajině. Za velmi těžkých životních podmínek v Praze absolvoval České vysoké

Obr. 1. Ivan Kolebaba, 2016. Foto: Z. Kolebabová.

učení technické. Jak Ivan vzpomíná „*Otec byl velmi čestný a obětavý, také přísný, dominantní. Matka pocházela z Podkrkonoší, z rodiny poštovního úředníka. Svou laskavostí, tolerancí a prostou moudrostí otcovo působení vyvažovala.*“

Ivan Kolebaba se narodil 30. října roku 1936 v Praze. Zde také spolu se dvěma mladšími sestrami žil, kromě dvouletého pobytu rodiny v Plzni. Základní školu absolvoval v letech 1943–1951, v prospěchu patřil k nejlepším. O přírodu se zajímal od dětství – o rostliny, živočichy, ale zejména o minerály a zkameněliny, které viděl v Národním muzeu. Rodiče ho v těchto zájmech podporovali. Představoval si, že bude jednou badatelem nebo spisovatelem – nejlépe obojím.

„*Při prázdninových pobytech u dědečka v Jičíně jsem nacházel minerály z náplavů dávné Jizery. To byly šťastné, nezapomenutelné zážitky. Vzpomínám také, s jakou radostí jsem navštívil domů, když jsem na náspu trati našel kus čediče s hnízdem olivínu. V r. 1947 jsem s otcem navštívil Votrubcův lom na Kozákově. Fungoval tam tehdy drtič a vedoucí zde měl skříňku s kameny. Neměl jsem sice vysněnou drúzu nebo geodu ametystu, nesl jsem si však domů heulandit a desmin, minerály, o nichž jsem neměl tehdy potuchy.*“

V roce 1951 bylo o Ivanově budoucnosti nadlouho rozhodnuto. Pro svůj původ, jako mnozí v té době, nemohl dál studovat, ačkoliv školní výsledky by mu to umožňovaly. Bylo určeno, že půjde na dva roky do Ústí nad Orlicí, do internátu ČSAD, učit se autoelektrikářem. Bylo to samozřejmě veliké rozčarování a zklamání. Vybavuje si, jak ještě před nástupem do učiliště mu otec sjednal návštěvu na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity. „*Zde mne přijal Dr. Ladislav Marek, tehdy asistent na katedře paleontologie. Navštívil jsem s ním lokalitu ‚bítlých vrstev‘ v lomu U kapličky v Praze-Hlubočepch a doma jsem pak se vzrušením plavil ze zvětralé horniny korály a jiné fosilie. Po nástupu do internátu mi Dr. Marek dokonce napsal povzbuzující dopis. I teď, po mnoha letech, na něj s dojetím vzpomínám. Povzbuzování bylo namíště, zvláště první rok byl těžký. Časem jsem si však zvykl a v druhém roce už bylo vše mnohem lepší. Zdárně jsem se vyučil a v r. 1953 nastoupil do zaměstnání v jednom z pražských dopravních závodů ČSAD, opravoval jsem závady na elektrickém zařízení nákladních automobilů a staral se o údržbu.*“

Při zaměstnání pak Ivan pět let studoval večerní Průmyslovou školu elektrotechnickou v Praze Na Příkopěch, s dvouletým přerušením základní vojenskou službou u čáslavského pluku. V roce 1959 se oženil a následující rok se Kolebabovým narodila dcera a o šest let později syn. Dovolenu s rodinou často trávil v domku u hradu Kostí, v srdci Českého ráje, ke kterému měl obzvlášť vřelý vztah.

Zaměstnanecký poměr v ČSAD po maturitě ukončil a počátkem roku 1962 nastoupil jako konstruktér do Výzkumného ústavu příslušenství motorových vozidel. Sotva by asi předpokládal, že technická praxe mu bude alespoň trochu užitečná i v oblasti přírodních věd.

„*V průběhu popsaného období i nadále jsem měl stále na mysli přírodní vědy, hlavně zkameněliny. Velmi na mne zapůsobila knížka prof. Bedřicha Boučka, ‚Geologické vycházky do pražského okolí‘, podle ní jsem se občas naivně, a tudíž bez úspěchu, pokoušel najít kompletní krunýř trilobita.*“

V roce 1962 získali Kolebabovi samostatný byt na spořilovském sídlišti. V témže domě bydlel i Zdeněk V. Špinar. Seznámení obou rodin, jak se ukázalo, znamenalo podstatnou změnu Ivanova života i jeho rodiny. „*Pan profesor brzy rozpoznal můj zájem o fosilie, a když jsem mu předvedl nález silurské břidlice s množstvím drobných pyritizovaných schránek hlavonožců, začal mne v mém bádání všemožně podporovat. Zadával mi pak také kresby pro své připravované publikace, což znamenalo jednak vítaný finanční příspěvek pro rodinu, pro mne však především poctu a radost.*“ Že si pan profesor Ivanovy práce cenil, dokazuje fakt, že po něm v roce 1978 popsal nový druh žaby *Latonia kolebabi*.

„*V r. 1967 se celá naše rodina zúčastnila táborové expedice v Bechlejovicích u Děčína, kde pan profesor organizoval pátrání po fosiliích žabách v diatomitu. Bylo mi tak umožněno nahlédnout trochu do časů třetihorních a získat do sbírky několik fosilních pozůstatků rostlin i drobného ráčka s charakteristickým rodovým jménem Bechleja.*“

Prostřednictvím pana profesora se Ivan postupně seznámil s celou řadou předních paleontologů. Jaroslav Marek mu ochotně poskytoval potřebnou literaturu, spřátelil se s ním a byli spolu i několikrát v terénu. Podobně vyrazil několikrát do terénu i s Ivo Chlupáčem, na něhož s obdivem vzpomíná a z jehož publikací často čerpá potřebné informace. „Časem jsem se seznámil i s pracovníky Národního muzea, Dr. Vojtěchem Turkem, Dr. Radvanem Horným a pak i s Dr. Rudolfem Prokopem. Všichni tito na slovo vzatí odborníci byli vůči amatérskému ‚badateli‘ nesmírně vstřícní, korigovali mé výplody a bez jejich pomoci a povzbuzování, zvláště zpočátku, bych sotva něco dokončil. V Národním muzeu jsem se také seznámil s celou řadou dalších, vesměs přátelských lidí.“

Už v roce 1973 publikoval I. Kolebaba v *Časopise Národního muzea* příspěvek věnovaný embryonálním stadiím silurských hlavonožců. K tomu předem nashromáždil velké množství materiálu, včetně fosilií z příležitostných odkryvů vznikajících v souvislosti se stavbou praž-

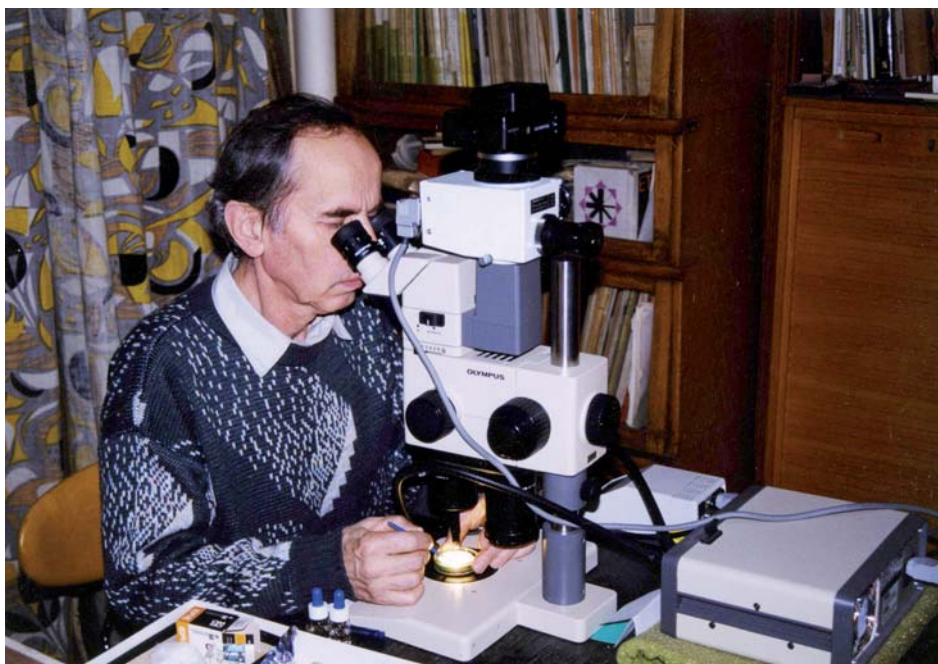

Obr. 2. Z terénní exkurze do Koněprus, duben 1998. Zleva: P. Košan, V. Turek, I. Chlupáč, I. Kolebaba, R. Prokop, P. Lukeš (archiv I. Kolebaby).

ského metra. Vzhledem k milimetrovým rozměrům těchto objektů, jejich křehkosti i nutnosti studia jejich vnitřních struktur, vypracoval si dokonalou metodiku, kterou aplikoval i při dalších výzkumech. Zhotovování přesně orientovaných nábrusů fosilií zalitých do epoxydové pryskyřice – aralditu, vyžadovalo přesnost na setiny milimetru, a to Ivan bravurně zvládl.

V další práci z roku 1974 jednoznačně podpořil teorii existence tzv. kamerálního pláště u některých druhů hlavonožců s přímou schránkou. Této tematice zůstal věrný i v následujících letech (1975–2002). U některých hlavonožců doložil postupné otevírání sifonální trubice během jejich ontogeneze. S podobnou důkladností přistoupil i k odhalení skutečné podstaty podélné skulptury u silurského rodu *Parakionoceras*. V rámci své preparátorské činnosti se snažil na zastaralém technickém vybavení paleontologické laboratoře stále něco vylepšovat. Právě zde často uplatnil své technické dovednosti. Zabýval se i způsobem optimálního upevnování vystavovaných fosilií hmotou s obdobnými vlastnostmi, jako byla tzv. Fričova masa (Kolebaba 2003). Jejimi přednostmi, kromě nízké ceny, byla pevnost, dokonalá přilnavost

Obr. 3. I. Kolečaba při preparaci fosilie v Národním muzeu (kolem r. 2000).

i k nerovnému povrchu a na druhé straně i snadná odstranitelnost z povrchu kamene.

Práce I. Kolečaby odpovídají nejvyšším vědeckým standardům a jsou často citované. Jsou podloženy obrovským množstvím nashromážděného materiálu, dokonalou technickou přípravou a důkladným pozorováním. Pokud jde o interpretace nových objevů, byl Ivan až úzkostlivě opatrný a vše si znovu a znovu prověřoval na dalším dostupném materiálu. Práce jsou zároveň dokonale ilustračně vybavené, jak kvalitními fotografiemi, tak perokresbami. Skromnost a pokora na jedné straně, vyplývající mimo jiné z toho, že se stále cítil „amatérem“, preciznost a důslednost na straně druhé, to jsou hlavní znaky, se kterými I. Kolečaba přistupoval k řešení vědeckých problémů. Veškerý materiál ke svým pracím věnoval do sbírek Národního muzea, spolu s řadou dalších, vědecky významných fosilií a odbornou literaturou.

Souběžně se studiem paleozoických hlavonožců se Ivan Kolečaba mimořádně angažoval v ochraně přírody. Kolem roku 1979 vstoupil do právě zakládané spořilovské základní organizace ČSOP Natura Quo Vadis, kterou krátký čas také vedl. „Čistili jsme Kunratický potok, likvidovali černé skládky, vyvěšovali ptačí budky, vysazovali stromky. Pracovali jsme také v CHKO Český kras. Ochrannářské činnosti i některých paleontologických exkurzí se zúčastňoval i náš syn. Byl jsem též členem aktivu ochrany přírody při MNV a stanoven „zpravodajem O.P. pro Kunratický les“. Vybaven mohutným odznakem se lvem jsem obtěžoval občany, jako např. nutil je uvázat psa na vodítko či odstranit hnojiště z břehu potoka.“ Od roku 1981 spolupracoval Ivan s redakcí časopisu *Nika* (založeným Ivanem Makáskem), jehož kvalita i popularita časem rostla. Zajistit pravidelné vycházení tohoto časopisu však nebylo jednoduché. Leckteré články, které zde vycházely, neměly totiž u stranických orgánů pozitivní ohlas a tento, jinak výsoce záslužný časopis, postrádal i nezbytnou ekonomickou podporu. Po „sametové“ revoluci, v r. 1991 Ivan cítil, že je vhodný čas přejít naplno k ochraně přírody. Ve výzkumném ústavu příslušenství motorových vozidel podal výpověď a nastoupil na plný úvazek do redakce. „V redakci jsem kromě různých rozhovorů, zpráv a komentářů, a ovšem úprav došlých příspěvků, měl na starost komunikaci s dětmi. To byla krásná práce. Předkládali jsme dětem různé

kvízy a doplňovačky, také smyšlené příběhy s popleteným skřítkem, zdrojem všelijakých omylů z říše přírody. Děti nám psaly, luštily, odhalovaly skřítkovy chyby, posílaly své kresby. Dr. Ivanu Makáskovi jsem vděčný za těch pár let v redakci Niky.“

V roce 1995 se Kolečabovi přestěhovali z Prahy do Zdic, kde zakoupili rodinný dům. Změna bydliště znamenala nejen tolik potřebné zvětšení životního prostoru pro celou rodinu, ale vyvstalo i mnoho starostí s rekonstrukcí i údržbou domu. Po dosažení důchodového věku r. 1996 proto dojíždění do pražské redakce *Niky* ukončil.

V roce 1998 stála před Ivanem nabídka, ekonomicky sice nezajímavá, které však vzhledem ke své lásce k fosiliím nemohl odolat. Přes vleklé zdravotní potíže nastoupil ve svých 62 letech do trvalého zaměstnaneckého poměru v Národním muzeu, na místo preparátora v paleontologickém oddělení. Bylo to v době příprav významné výstavy ke 200. výročí narození J. Barranda, která byla realizována následující rok. Preparace, konzervace a vyhledávání vhodných sbírkových předmětů pro výstavu, to byla hlavní činnost, které se tehdy musel věnovat. Volný čas věnoval vědě. „*Bylo to šťastné období. Vojta Turek mé vědecké snažení trvale se zájmem sledoval a všemožně podporoval. Radvanu Hornému vděčím mj. za korekce mé angličtiny a za to, že mne upozornil na lokalitu ‚Na břekvici‘ u Butovic, která mi poskytla materiál pro bádání nad vnitřními strukturami silurských hlavonožců. Na pracovišti jsem denně býval v kontaktu s Rudolfem Prokopem, Janou Bruthansovou a dalšími velmi přátelskými a pohodovými lidmi.*“ Zaměstnání v NM byl Ivan bohužel v r. 2004 nucen ukončit. Úzká spolupráce s Národním muzeem však pokračovala až do r. 2010 formou dohod o provedení práce. Šlo o zhotovování přesných orientovaných nábrusů fosilií a také o ilustrace do vědeckých publikací.

Publikační činnost I. Kolečaby zahrnuje sedm vědeckých prací věnovaných hlavonožcům a jeden článek muzeologického charakteru (viz níže). Svůj literární talent, kresličské a didaktické schopnosti uplatnil v časopise *Nika*, v němž mu v letech 1981–1996 vycházely desítky příspěvků. Od r. 1992 publikoval články zaměřené na ochranu přírody také v novinách; celkem jich bylo na dvě desítky. V *Telegrafu* 16. 1. 1993 mu např. vyšel článek „*Semelele Koněprusko do cementu?*“. Na stejné téma, tj. proti chystané stavbě cementárny u Tmaně, pak publikoval článek v *Berounském Deníku* (19. 8. 1995), v týchž novinách později vzpomínku k úmrtí profesora Iva Chlupáče (5. 12. 2002) a o slavnostním zasazení ginkga v Litni na jeho počest (30. 10. 2003). V *Podbrdských novinách* (2004, č. 21, 22) mu na pokračování vycházelo velmi zajímavé a krásně ilustrované vyprávění o podbrdském železářství. Předcházelo mu nejen hledání v historických archivech, ale také seznamování se s opuštěnými důlními díly v širším okolí Zdic. Některé páskované ordovické horniny, vzhledem nápadně připomínající stromatolity, které v terénu nasbíral, později předal k dalšímu posouzení Radku Mikulášovi z Geologického ústavu ČAV.

Ivanovy perokresby, případně i kresby tužkou, lze kromě *Niky* a regionálního tisku nalézt např. ve Špinarově *Paleontologii obratlovců* (1984) vydané nakladatelstvím Academia či v knize *Paleontologie* (1986) vydané Státním nakladatelstvím technické literatury, dále v určovacím klíči ke knize R. Prokopa *Zkamenělý svět* vyšlé v nakladatelství Kotva Práce v r. 1989. Pak to byly perokresby do vědeckých článků některých muzejních pracovníků, které vyšly v prestižních zahraničních i domácích periodikách, jako jsou např. časopisy *Lethaia*, *Special Papers in Palaeontology*, či *Bulletin of Geosciences*.

Pokud bych měl vyzdvihnout někoho ze svých blízkých, kdo cítí a vnitřně prožívá spoluodpovědnost za tuto planetu, za její živou i neživou přírodu, pak je to právě Ivan Kolečaba. Dosud zůstává aktivně zapojený v ochraně přírody a je členem Komise životního prostředí při Městském úřadě ve Zdicích. Spolu s podobně zaměřeným kamarádem se zde stará o stromky u cest mimo město.

Za sebe a za všechny, kdo Ivana Kolečabu znají, mu přeji zdravý a dostatek sil do dalších let, aby se mohl nadále věnovat svým blízkým, dalšímu poznávání přírody i službě, kterou na sebe dobrovolně a ochotně bere.

Bibliografie (pouze odborné publikace)

- Kolebaba I., 1973: Embryonální stadia hlavonožců ze svrchních poloh liteňského souvrství. – Časopis Národního muzea, oddíl přírodovědný 142, 1-4: 28–40.
- Kolebaba I., 1974: A new Orthocerid with the cameral mantle. – Věstník Ústředního Ústavu Geologického 49, 5: 293–297.
- Kolebaba I., 1975: *Caliceras* n. gen and ontogeny of *C. capilosum* (Barrande) (Nautiloidea, Michelinoceratida). – Časopis pro mineralogii a geologii 20, 4: 377–392.
- Kolebaba I., 1977: New information on longitudinally sculptured orthoceroids. – Časopis pro mineralogii a geologii 22, 2: 125–138.
- Kolebaba I., 1999: Siphon-cameral structures in some Silurian cephalopods from the Barrandian area (Bohemia). Sborník Národního muzea v Praze, řada B – přírodní vědy 55, 1-2, 1–14.
- Kolebaba I., 1999: Gradual opening of the siphonal tube in an orthoconic cephalopod from the Silurian of Central Bohemia (Czech Republic). – Journal of the Czech Geological Society, Barrande volume 44, 1-2: 131–134.
- Kolebaba I., 2002: A contribution to the theory of the cameral mantle in some Silurian Nautiloidea (Mollusca, Cephalopoda). – Bulletin of the Czech Geological Survey 77, 3: 183–186.
- Kolebaba I., 2003: Lepení paleontologických exponátů na sklo (náhrada za „Fričovu masu“). – Muzejní a vlastivědná práce 41, 1: 39–40.